

Amsterdam, 2 juli 2018

Aan: A. Slob

Betreft: Advies aangaande het wetsvoorstel verduidelijking burgerschapsopdracht in het funderend onderwijs

Geachte minister Slob,

Atria, kennisinstituut voor emancipatie en vrouwengeschiedenis, dient deze reactie in namens het strategische partnerschap Werk.en.de.Toekomst. Dit is een samenwerking tussen Atria, Emancipator, de Nederlandse Vrouwen Raad en VHTO. Wij verwelkomen uw voorstel dat meer duiding geeft aan de burgerschapslessen in het primair en voortgezet onderwijs, waardoor respect voor en kennis van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat bijgebracht worden aan leerlingen op het primair en voortgezet onderwijs.

Burgerschap

Bij de invulling van het begrip burgerschap gaat het over het (uit)dragen van de basiswaarden van onze samenleving. Het betreft het gelijkheidsbeginsel zoals verankerd in de grondwet en de universeel geldende fundamentele rechten en vrijheden van de mens. Burgerschapsvorming zou gericht moeten zijn op het bereiken van maatschappelijke gelijkheid, maar we moeten erkennen dat er desondanks maatschappelijke ongelijkheden bestaan. Om die maatschappelijke ongelijkheden op te heffen, zullen er stappen gezet moeten worden. Burgerschapslessen spelen hierin een belangrijke rol. Wij adviseren om de herwaardering van zorg en de invulling van burgerschap in de 21^e eeuw toe te voegen aan de burgerschapslessen. Een gelijke verdeling van betaalde arbeid en onbetaalde zorg is in ieders belang. Geadviseerd wordt om niet alleen meisjes, maar ook jongens bekend te maken met zorgtaken zoals zorg voor kinderen en naasten en het huishouden en dit te presenteren als vanzelfsprekende mogelijkheden in hun levens en toekomstperspectieven. Hier hangt een formulering van burgerschap mee samen die past binnen de uitdagingen van de 21^e eeuw. We zullen moeten uitgaan van burgerschap dat niet langer alleen betaalde arbeid als norm ziet, maar dat meer aandacht aan zorg en reproductieve arbeid besteedt. Vooral in een tijd waarin men langer thuis blijft wonen, is zorgen voor een ander een belangrijk onderwerp. Daar hangt mee samen dat emancipatie en het doorbreken van genderstereotypen alleen bereikt kan worden wanneer mannen/mannelijkheid en vrouwen/vrouwelijkheid gelijk gewaardeerd

worden. Het is niet voldoende om vrouwen zich aan te laten passen aan mannen wanneer mannen de uiteindelijke norm blijven.

Genderstereotypen

In burgerschap spelen genderstereotypen een rol. Onderzoek laat zien dat genderstereotypen voor jongens en meisjes tot verschillend gedrag en keuzes leiden.¹ Jongens horen mannelijke eigenschappen te bezitten zoals agressie, dominantie en competitie, terwijl meisjes over vrouwelijke eigenschappen zoals zorgzaamheid en empathie horen te beschikken.² Dit resulteert er in dat jongens stoer gedrag gaan vertonen en zich afzetten tegen alles dat vrouwelijk is. Dit kan leiden tot het gebruik van de woorden als 'mietje' en 'homo' tegen jongens die vrouwelijk overkomen. In burgerschapslessen worden de basiswaarden van de democratische rechtsstaat bevorderd, waaronder respect en verdraagzaamheid vallen. Respect voor en verdraagzaamheid van leerlingen die anders zijn, hoort hier ook bij.

Genderstereotypen leiden tot verschillend gedrag. Ook staan genderstereotypen leerlingen in de weg om keuzes te maken op basis van hun interesses en talenten.³ In plaats daarvan maken leerlingen veelal studie- en werkkeuzes op grond van genderstereotype rolpatronen en verwachtingen vanuit hun omgeving.⁴ Zo zullen meisjes eerder voor alfa studies of studies in de zorg kiezen en jongens eerder voor technische- of bèta studies. Hun interesses en talenten liggen wellicht ergens anders.⁵ De hiërarchische ordening en waardering van gender, speelt een grote rol bij keuzes op cruciale keuzemomenten. ⁶ Mannen en mannelijkheid worden hierbij hoger gewaardeerd dan vrouwen en vrouwelijkheid – en heteroseksualiteit hoger dan homo-of biseksualiteit. Jongens, die van kinds af aan te horen hebben gekregen dat zij financieel voor het gezin moeten zorgen, zullen eerder voor beroepen kiezen waar veel geld mee verdiend kan worden. De zorgsector of het onderwijs wordt over het algemeen minder goed betaald. Jongens kiezen om deze reden minder snel voor deze sectoren.

Het doorbreken van stereotypering in het onderwijs sluit goed aan bij de basiswaarden van de Nederlandse rechtsstaat en dus ook bij de burgerschapslessen. Gemeenschappelijke waarden als respect, verdraagzaamheid en het verbod op discriminatie kunnen alleen dan bereikt worden wanneer leerlingen zichzelf kunnen zijn en vrij zijn om hun eigen keuzes te maken.

Wij doen een oproep aan u om aandacht te besteden aan het doorbreken van stereotypen in de burgerschapslessen. Dit kan op verschillende manieren bereikt worden:

¹ Eagly, A. H., Wood, W., & Diekman, A. B. (2000). Social role theory of sex differences and similarities: A current appraisal. In T. Eckes & H. M. Trautner (Eds.), *The developmental social psychology of gender* (pp. 123-174). Mahwah, NJ, US: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

² Eagly, A. H., Wood, W., & Diekman, A. B. (2000). Social role theory of sex differences and similarities: A current appraisal. In T. Eckes & H. M. Trautner (Eds.), *The developmental social psychology of gender* (pp. 123-174). Mahwah, NJ, US: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

³ Booij C., Jansen, N., Joukes. G. & Schaik, E. van (2011). *Trendanalyse gender in het bèta/technisch hoger onderwijs*. VHTO.

⁴ Booij C., Jansen, N., Joukes. G. & Schaik, E. van (2011). *Trendanalyse gender in het bèta/technisch hoger onderwijs*. VHTO.

⁵ SCP/CBS, *Emancipatiemonitor 2016*, 2016

⁶ Connel, R.W. (2014). *Gender and power: Society, the person and sexual politics*.

Stimuleren van keuzevrijheid

Het is van belang om in de burgerschapslessen leerlingen aan te moedigen om eigen keuzes te maken. Onderwerpen zoals keuzevrijheid kunnen hierin besproken worden. Door aandacht te hebben voor genderstereotypering in de burgerschapslessen worden leerlingen aangespoord hierover na te denken. Als gevolg hiervan zullen ze eerder een studie kiezen die dichtbij hun interesses en talenten ligt.

Goede voorbeelden

Aan de hand van interventies kan een verandering van stereotype keuzes in onderwijsloopbanen behaald worden. Segregatie in het onderwijs kan op deze wijze verminderd worden ⁷, bijvoorbeeld door het gebruik van rolmodellen. Interventies zoals Beeldenbrekers van VHTO kunnen ingezet worden in het basisonderwijs. Beeldenbrekers heeft als doel genderstereotypering in de onderbouw en middenbouw van het basisonderwijs tegen te gaan.⁸ Ook ouders en leerkrachten worden hierbij betrokken.

Emancipator heeft in 2017 en 2018 een toolkit ontwikkeld om met jongens en jonge mannen te werken aan het voorkomen van seksuele intimidatie en seksueel geweld. De basis van deze toolkit bestaat uit het bespreekbaar maken, ter discussie stellen en verruimen van genderstereotypen in het algemeen en opvattingen over mannelijkheid in het bijzonder. Deze toolkit kan ingezet worden als onderdeel van de lessen burgerschap.⁹

Samenwerking

De alliantie adviseert om samenwerking te realiseren tussen verschillende stakeholders, zoals ministeries, scholen, onderwijsverenigingen en het maatschappelijk middenveld. Op die manier kan er een invulling worden gegeven aan de burgerschapslessen ten aanzien van genderstereotypering. Bijvoorbeeld richtlijnen voor docenten voor lesopzet en vormgeving van het lespakket. Hierin ligt een verantwoordelijkheid voor verschillende partijen: bij scholen en de PABO dient er aandacht worden besteed aan genderstereotypering bij het opleiden van nieuwe leerkrachten. Ook huidige leerkrachten en mentoren kunnen cursussen volgen om meer kennis te krijgen over genderstereotypering. Daarnaast hebben uitgeverij van lesmateriaal een verantwoordelijkheid in een gelijkwaardige afspiegeling van mannen en vrouwen waarin traditionele rolpatronen/beroepen doorbroken wordt. De PO en VO raad dienen hier bij het uitkiezen van lesmateriaal ook op te letten.

Monitoring en middelen

Om vast te stellen of de gewenste doelen bereikt zijn, is monitoring essentieel. Dit kan bijvoorbeeld aan de hand van vijfjaarlijkse rapportages, waarin wordt gekeken of de

⁷ Booij C., Jansen, N., Joukes. G. & Schaik, E. van (2011). *Trendanalyse gender in het bèta/technisch hoger onderwijs*. VHTO.

⁸ Beeldenbrekers: <https://www.vhto.nl/projecten/beeldenbrekers/>

⁹ Emancipator Toolkit <https://www.emancipator.nl/wp-content/uploads/2018/05/2018-05-18-persbericht-Emancipator-conferentie-voorkomen-seksuele-intimidatie-en-geweld-in-het-metoo-tijdperk.pdf>

burgerschapslessen effectief zijn geweest. Dit kan getoetst worden aan de hand van minimale standaarden, waarbij de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en het Europees Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden leidend kunnen zijn. Om de verschillende burgerschapsidealen vorm te geven, zijn middelen nodig. Dit betekent dat de overheid zal moeten investeren in burgerschap in het onderwijs.

Wij hopen dat bovenstaande aanvullingen kunnen bijdragen aan de effectiviteit van dit voorstel. Voor eventuele nadere toelichting stellen wij uiteraard graag onze expertise beschikbaar.

Met vriendelijke groeten,

Esther de Jong
Hoofd beleidsadvisering Atria
Projectleider Werk.en.de Toekomst

Het strategisch partnerschap Werk.en.de Toekomst wil de gelijke positie van vrouwen, mannen en LHBTI's op de arbeidsmarkt bevorderen, door genderstereotype beeldvorming in het onderwijs en op de arbeidsmarkt te doorbreken en het combineren van werken, leren en zorgen mogelijk te maken. Werk.en.de Toekomst is een samenwerking van Atria, Emancipator, de Nederlandse Vrouwen Raad (NVR) en VHTO, Landelijk Expertisebureau meisjes/vrouwen en bèta/techniek en wordt gesteund door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.